

Araştırma Makalesi / Research Article

**SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN
EDİRNE SERÜVENİ:
TÜRKİYE DEMOKRASİ TARİHİNDEN NOTLAR***

Okan CEYLAN**

Öz

Bu çalışma Erken Cumhuriyet döneminde Edirne'de muhalefetin doğuşuna ve 1930 yılındaki Belediye Seçimlerinde Edirne ilindeki yerel siyasete ışık tutmaktadır. Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'nin Edirne ilindeki teşkilatlanması ve seçim sürecinde Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ile siyasal rekabeti anlatılmaktadır. Bu bağlamda, toplumun muhalif kesimlerinin oluşumunda etkili olan tarihsel, iktisadi ve toplumsal dinamikler Edirne özelinde ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Edirne'deki toplumsal muhalefetin Türkiye'nin diğer bölgelerinden farklılıkları ifade edilmiş ve bu konuda yeni bir bakış açısı da ortaya konmuştur. SCF, her ne kadar güdümlü bir muhalefet partisi olsa da bu partinin Edirne seçmeninin nazarında bağımsız bir muhalefet olarak algılandığı görülmektedir. 1930 yılında Türkiye'de ve Edirne'de çok partili sistem denemesi başarısız olmuştur. Ancak, Edirne seçmeni çok partili sisteme geçişte ilk seçim olan 1946 Genel Seçimlerinde büyük bir çoğunlukla DP'yi desteklemiştir. Hatta bu çalışma yalnızca SCF Edirne teşkilatı ile sınırlı olmayıp, 1930 yılında Edirne belediye seçimlerinde CHF'nin de siyasi stratejilerini incelemektedir. Böylece hem ilin yerel siyasetini hem de sosyo-ekonomik sorunlarını aydınlatmak amacındadır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Demokrasi, Toplumsal Muhalefet ve Yerel Siyaset.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Öğretim Görevlisi, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, (okan.ceylan@ege.edu.tr), (Orcid: 0000-0001-6867-6726).

THE EDİRNE ADVENTURE OF THE FREE REPUBLICAN PARTY: THE NOTES FROM THE DEMOCRATIC HISTORY OF TURKEY

Abstract

This study sheds light on the rise of social opposition in Edirne in the Early Republican Era and the local politics of Edirne in the municipal elections of 1930. The organization of the Free Republican Party (the FRP) in Edirne province and the political competition with the Republican People's Party (the RPP) during the election process are explained. In this context, the historical, economic, and social dynamics which have influence in the formation of the opponent segments of society specific to Edirne are explained in detail. The differences of the opponent segments of society in Edirne from the other regions of Turkey are expressed and a new perspective is also put forward. Although the FRP was controlled opposition party, it seems that it was perceived as an independent opposition by the electors of Edirne. The trial of multi-party system in Turkey and in Edirne were unsuccessful in the municipal election of 1930. However, the electors of Edirne supported the Democrat Party by a great majority in the General Elections of 1946 which was the first election in transition to the multi-party system in Turkey. Furthermore, this study is not limited to the Edirne Organization of the FRP, it analyses the political strategies the RPP in the municipal elections of the 1930 in Edirne. Thus, it aims to enlighten both the local politics and socio-economic problems of Edirne.

Keywords: Edirne, the Free Republican Party, Democracy, Social Opposition and Local Politics.

Giriş

Demokrasi, fikir ve ideolojilerin siyasi partiler veya sivil toplum örgütleri gibi kurumlar aracılığıyla savunulması olarak tanımlanabilir. Demokrasinin varlığı açısından son derece önem arz eden muhalefeti Türkiye özelinde tam olarak anlayabilmek, öncelikle halk egemenliğini ve milli iradeyi her fırsatta vurgulayan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Tek Parti yönetiminin demokrasiye ne ölçüde açılım yapabildiğini bilmeyi gerektirmektedir. Teorik olarak, Fransız siyaset sosyoloğu Roger Gerard Schwardzenberg, Türkiye'deki Tek Parti'yi çoğulcu Batı demokrasilerinden taraf olup demokrasiye geçiş aşamasında bir okul olarak belirtmektedir. Benzer şekilde, Fransız Anayasa hukukçusu Maurice Duverger ise, Türkiye'deki Tek Parti yönetiminin Kıta Avrupa'sındaki gibi faşist ya da sosyalist olmadığını ve son kertede demokratik ve pragmatik olduğunu iddia etmektedir.¹ Türkiye'de siyasi partiler üzerine kapsamlı araştırmalarıyla bilinen hukuk profesörü Tarık Zafer Tunaya da geri kalmış ülkelerde demokratik ve uygar düzene varmak üzere geçici Tek Parti yönetimlerini "vesayet partisi" olarak adlandırmıştır.² Ancak bu geçişi sağlayan

1 Maurice Duverger ve Ergun Özbudun, "Partiler ve Siyasi Rejimler," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C 19, S 1, 1962, ss. 138-160; Zafer Toprak, "Türkiye'de Sol Faşizm ya da Otoriter Modernizm 1923-1946," *Toplum ve Bilim*, S. 100, İstanbul, 2004, ss. 92-95.

2 Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980, s. 314; Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 3.

itici güç ya da aktör Batı demokrasilerinde burjuva iken Türkiye'de ise, eğitilmiş seçkinler olan asker-sivil bürokrasidir.³ Britanya Marksist tarih ekolünden Eric Hobsbawm ise Türkiye'deki Tek Parti'nin çağdaşlaşma misyonuyla üçüncü dünya ülkeleri için bir rol model olduğunu iddia etmektedir.⁴ Bu özellikler bir ölçüde Türkiye'deki Tek Parti yönetiminin ilerici, modern, demokrasiye açık ve pragmatist olduğunu göstermektedir. Nitekim Türkiye'nin iç siyaseti ve dünya konjonktürü düşünüldüğünde, 1930'ların şartlarında SCF demokratikleşmenin başarısız bir örneği olsa da İkinci Dünya Savaşı sonrası koşullarda, 1946 yılında Demokrat Parti başarılı bir örnek olarak CHF'nin içinden doğacaktır.

Enver Ziya Karal, Atatürk'ün siyasi partilerin temel amacının halk bütünlüğünü refaha ulaştırmak olduğunu, muhalefetin saygıdeğer olduğunu ve iktidar muhalefet arası ilişkilerde dikkatli davranılmasını ifade ettiğini belirtmektedir.⁵ Bu fikir 1930'ların dünyasında Durkheim'ın felsefesine dayalı, toplumsal eşitlik ya da halkçılık nazarından ifade edilmiş bir düşüncedir.⁶ Ancak, siyasi partilerin çıkar gruplarının temsilcileri olduğu ve Tek Parti döneminde muhalefetin durumu düşünülürse pratiğin teoriden oldukça farklı olduğu görülebilir. Hatta Atatürk başta olmak üzere CHF'nin siyasi elitleri açısından SCF'nin kuruluş amacı ile taşradaki halkın nazarından SCF'nin taşrada izleyebileceği siyaset oldukça farklı görünüyordu. Atatürk açısından pragmatist bir şekilde SCF, temelde CHF Tek Parti iktidarının iç ve dış siyasetteki konumunu güçlendirecek yapay bir muhalefettir. Hatta, İsmet Paşa hatıratında, SCF'nin kuruluş nedenini açıklarken adeta iktidarın pragmatist ve kontrol edici yönünü belirtircesine Tek Parti'nin taşra teşkilatlarındaki yöneticilerin artan otoriter tavırları karşısında halktan gelen şikayetlerin CHF'yi yıpratmaması için kurulduğunu belirtir.⁷ Böylece Büyük Buhranın neden olduğu toplumsal muhalefetin bir yandan iktidarın kontrolünde bulunan bir muhalefet partisi ile yönetilmesi, diğer yandan da 1925'ten beri denetimsiz ve muhalefetsiz olan Tek Parti'nin dış politikada oluşturduğu diktatörlük algısının bertaraf edilmesi hedeflenmiştir.⁸ Benzer bir pragmatist yaklaşım Okyar ve Seydanlıoğlu tarafından da dile getirilmekle birlikte dış dünya ile olan ekonomik ve ticari ilişkilerin önemine de dikkat çekilmektedir.⁹ Bu noktada dış dünyanın da tanıdığı Paris Büyükelçisi ve liberal görüşleriyle öne çıkan Fethi Bey önemli bir isimdir. Hatta SCF'nin kuruluşunu ekonomik belirleyicilik ile Büyük Buhrana bağlayan İlkin ve Tekeli, bunu bir demokratikleşme adımı olarak görmemektedir.¹⁰ Ancak,

3 Derviş Kılınçkaya, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Toplumsal Tabanı ve Cumhuriyet Halk Partisi," *Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Ankara, 2012, s. 6.

4 Toprak, "Türkiye'de Sol Faşizm ya da Otoriter Modernizm 1923-1946," ss. 92-95.

5 Enver Ziya Karal, *Atatürk ve Devrim*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 116.

6 Toprak, *Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 374-387.

7 İsmet İnönü, *Cumhuriyet'in İlk Yılları I, (1923-1938), İsmet İnönü'nün Hatıraları*, Cumhuriyet, İstanbul, 1998, ss. 110-112.

8 Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, s. 249.

9 Osman Okyar ve Mehmet Seydanlıoğlu, *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2006, ss. 65-101.

10 İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ, Ankara, 1977 s. 154.

halkın nazarında 1930 seçimlerinde SCF'nin özellikle Batı Anadolu ve Trakya başta olmak üzere sahillerdeki yerel seçim başarısı ve CHF taşra teşkilatlarından SCF'ye geçişler taşrada partinin bağımsız bir muhalefet şeklinde anlaşıldığının da göstergesidir.

Türkiye'de 1930'da bir yandan devletçilik adı verilen sağlam para, denk bütçe ve sıkı bir mali disiplinle korumacı ekonomi politikası izlenirken,¹¹ toplumsal alanda biriken muhalefeti kontrol altında tutmak ve rehabet içindeki Tek Parti yönetimine çeki düzen verebilmek adına da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur.¹² Türkiye'nin iki savaş arasındaki dönemde irridentist (yayılmacı milliyetçi) bir dış politika ve faşizm ya da sosyalizm gibi totaliter rejimlere sahip diğer ittifak devletlerinin aksine barışçıl ve akılcı bir dış politikayı savunmasının en önemli nedeni ise Kurtuluş Savaşının sonunda Mondros Ateşkes Antlaşmasını Mudanya Ateşkesiyle, Sevr Barış Antlaşmasını da Lozan Barış Antlaşması ile revize edebilen saygın bir ülke olmasından ileri gelmektedir.¹³ Faşist rejimlerdeki otorite savunmasının yerine, Türkiye'deki Tek Parti yönetiminin, meşruiyetini egemenliğin laik bir tanımı olan ulusa ve milli iradeye dayandırdığı görülmektedir.¹⁴ Ancak, 1919'daki Neuilly Antlaşması sonrasında Bulgaristan'da yükselen faşizm hem Türkiye'nin ulusal güvenliği hem de Edirne'nin toplumsal ve iktisadi yaşamında bir tehdit ve gelecek endişesi oluşturmuştur.¹⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurumsal muhalefeti temsilen varlık gösteren Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tam teşekküllü bir muhalefet olarak addedilirken Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)¹⁶ kontrollü bir muhalefet partisi olarak tarih yazımında yerini almıştır. Genel olarak, Türkiye'de Tek Parti dönemindeki toplumsal muhalefetin ortaya çıkışı, muhafazakâr toplum yapısının cumhuriyet devrimlerini hızlı bir şekilde özümseyememesi ve 1929 yılındaki Büyük Buhranla birlikte yaşanan ekonomik kriz, yoksulluk ve ağır vergiler ile ilgilidir. SCF muhalefetinin tabanında liberallerin, laiklik ve cumhuriyet karşıtlarının ve hatta İsmet Paşa karşıtı olan bazı CHF mensuplarının dahi olduğunu belirtilmektedir.¹⁷ Dolayısıyla, Tek Parti dönemindeki muhalefet, iktidara karşı toplumsal, siyasal ve iktisadi temelli tepkileri içermektedir. Ancak, bu çalışma, literatürde birçok yazar tarafından iddia edilen 1929 Dünya Ekonomik Buhranın etkilerini desteklemekle birlikte¹⁸ Edirne özelinde düşünüldüğünde bu düşüncüyü yeterli bulmamaktadır. Ayrıca, kısa bir zamanda

11 Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 191.

12 Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 259.

13 Toprak, "80. Yıldönümünde Lozan Barış Antlaşması," *Toplumsal Tarih*, S. 115, İstanbul, 2003, s. 66.

14 Toprak, "Türkiye'de Sol Faşizm ya da Otoriter Modernizm 1923-1946," s. 93.

15 Murat Burgaç, *Trakya Raporu (1934)*, Kaynak Yayınları, Ankara, 2017, ss. 13-14.

16 Cemil Koçak, *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 11.

17 Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, ss. 328-331.

18 Tekeli ve İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, s. 154; Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, s. 191.

gerçekleştirilen devrimlerin Serbest Cumhuriyet Fırkası muhalefetine neden olduğu iddiasına karşıt bir örnek olarak, Edirne toplumunda devrimlere karşı bir tepki ya da irtica görülmezken, SCF'nin Edirne'de yoğun bir desteğe sahip olduğu ve Keşan Belediyesinin de SCF tarafından kazanıldığı görülmektedir. Bu çalışma, SCF'nin Edirne'deki toplumsal tabanının oluşumunu üç ana eksene dayandırmaktadır. Bunlardan ilki, yerli ve milli bir burjuva sınıfının 1934'e dek Edirne'de tam olarak inşa edilememesidir. İkinci neden, 19. yüzyılın son çeyreğinden beri yaşanan savaşların, göçlerin ve Büyük Buhranın sonucu olan sosyo-ekonomik geri kalmışlık karşısında ildeki CHF teşkilatının ve belediyenin bu duruma yeteri kadar çözüm üretememesidir. Son olarak da Bulgar tehdidi karşısında Edirne'nin güvenliğinin sağlanamaması sonucu halkın sorunlarından uzak Tek Parti iktidarına ve onun bürokrasisine oluşan toplumsal tepkiden ileri gelmektedir.

Genellikle, SCF'nin taşra teşkilatlanması konusundaki akademik yazında, daha çok 1929 Dünya Ekonomik Buhranı koşullarında pazara yönelik tarımsal üretimin yapıldığı, İzmir, Manisa, Balıkesir Isparta, Antalya ve Muğla gibi Batı Anadolu kentlerinde yaşanan iktisadi sıkıntılarının neticesindeki toplumsal ve siyasal sonuçların altı çizilmektedir. Hatta SCF Genel Başkanı Fethi (Okyar) Bey'in 5 Eylül 1930'da yapmış olduğu İzmir ziyaretinde kendisine gösterilen yoğun destek ve 1930 mahalli seçimlerinde SCF'nin bölgedeki siyasal başarıları anlatılmaktadır. Karakaş, Tabak, Taşdemir ve Balkaya'nın çalışmalarında dönemin iktisadi, toplumsal ve coğrafi şartları içinde bu vilayetlerdeki, altyapı yatırımlarındaki eksiklikler, ağır vergi yükü, Tek Parti'nin bürokratik denetimsizliği, SCF'nin teşkilatlanma süreçleri ve CHF ile yaşadığı siyasal rekabet ortamı ele alınmaktadır.¹⁹

Batı Anadolu kentlerinden farklı olarak, iki savaş arası dönemde (1914-1945) Edirne, Bulgaristan'ın yayılmacı siyaseti yüzünden güvenlik tehlikesinin olduğu bir sınır kentidir. İktisadi açıdan ise, 1934 yılına kadar kentin ekonomisi büyük oranda Yahudi iş adamlarının elindedir. Tekirdağ limanının yanı sıra 33 kilometresi Yunanistan'dan geçen ve İstanbul'a kadar olan demiryolları sayesinde pazara yönelik tarımsal üretim yapan bir vilayettir. Bu sebeplerden dolayı bu çalışma 1929 Ekonomik Buhranın sonucunda bir demokrasi mücadelesi olarak SCF'nin Edirne'de nasıl doğup toplumsal taban bulduğunu aydınlatma

19 SCF'nin Batı Anadolu teşkilatlanması özelinde taşra teşkilatlanmasına bkz Ömer Karakaş, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Muğla'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Dolayısıyla Oluşan Tartışmalar," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 31, ss.355-369; Ömer Karakaş, "Balıkesir'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri," *Turkish Studies* C. 8, S. 5, 2013; ss. 357-375; İhsan Sabri Balkaya, "Isparta'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kurulma Çabaları," *AÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 30, Erzurum, 2006, ss. 215-238; Serap Taşdemir, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Ayvalık Teşkilatlanması ve 1930 Yılı Belediye Seçimleri," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* C. 19, S 39, İzmir, 2019, ss. 613-634; Serap Tabak, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir Vilayetindeki Teşkilatı ve Faaliyetleri," *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 1, İzmir, 1993, ss. 183-202.

amacındadır. Hatta, Keşan Belediyesi'nin SCF tarafından kazanılmış olması bu çalışmayı daha ilgi çekici kılmaktadır. Buna rağmen birçok tezde ve makalede SCF'nin kazandığı belediyeler listesinde Keşan'ın idari olarak Tekirdağ'a bağlı olarak gösterilmesi Edirne özelinde konunun iyi bilinmediğinin bir göstergesidir. Her ne kadar SCF merkez teşkilatı kontrollü bir muhalefet olarak tasarlanmış olsa da taşrada siyaset tam bir rekabet halinde geçmiştir.

1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Edirne'de Toplumsal ve İktisadi Yaşam

Coğrafi özellikleri sayesinde bir hayli yüksek tarım ve hayvancılık potansiyeline sahip olan Edirne ilinde tarımın ilkel metotlarla yapılmasının yanı sıra bölgede önemli oranda bataklıklar mevcuttur. Hatta 1930'larda Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde bulunan 4 ilin (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale) 133.061 dekarlık bataklık alanının 105.615 dekarı Edirne'dedir.²⁰ Bataklıklar ziraata, iskana ve sağlık alanında sıkıntılara neden olmaktadır. Arda, Meriç, Ergene ve Tunca gibi su kaynaklarına sahip olan Edirne'de su ve toprak ıslahı yapılmadığından yağışın düşük olduğu yıllarda tarımda su sıkıntısı çekilmekteydi.²¹

Tarihsel açıdan, Edirne köylüsünün sermayesi olan üretim araçları, tarım alanları ve işgücü 1878-1922 arası dönemde yani 93 Harbinden (1878 Osmanlı Rus Savaşı) Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar geçen uzun savaş döneminde dört kez istilalara maruz kalmıştır. Hatta, bu savaşların sonucundaki uluslararası antlaşmalarla Edirne vilayetinin verimli tarım alanlarının bir bölümü Yunanistan ve Bulgaristan'a kalmıştır.²² Vilayetin sınırlarının bölünmesi adeta Osmanlı topraklarının Rumeli'deki parçalanışının da göstergesidir.²³

İktisadi açıdan ise Cihan Harbi sonrasında Türkiye'de İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC)'nin milli iktisat politikası bağlamında milli bir burjuva sınıfı inşa edilmesinin aksine²⁴ Edirne'de birçok süt ürünleri üretim tesisi, zahire piyasası, yapağı (koyun lifi) piyasası, petrol acenteliği, komisyonculuk, şarapçılık, unculuk, konserve ve koza piyasaları Balkan Savaşları döneminde el değiştirmiş ve 1930'ların ortalarına kadar Yahudi iş adamlarının elinde toplanmıştır. Hatta, psikolojik harp tekniği olarak bazı Yahudiler tarafından gündemde tutulan Bulgaristan'ın Edirne'yi işgal hedefleri bir taraftan yerli ve milli sermayenin bölgeye yatırımlarını engellemekte ve Edirne'deki sermayenin %75'inin Yahudilerin elinde kalmasını kronikleştirmektedirken diğer taraftan da bu

20 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde yapılan Toprak Anketi (1939)*, Başbakanlık, Ankara, 1939, ss. 6-10

21 Burgaç, *Trakya Raporu (1934)*, ss. 141-143.

22 A.g.e., ss. 12-13.

23 Ramazan Özey "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası," *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 6, İstanbul, 2002, s. 5.

24 Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, s. 57.

durum, halk arasında gelecek endişesine, geri kalmışlığa, iktisadi yılgınlığa ve ümitsizliğe neden olmaktadır.²⁵ Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında uzun bir savaş yorgunu olan Edirne halkı bir taraftan Cihan Harbinin bir sonucu olan Bulgar tehlikesiyle karşı karşıyayken diğer taraftan da kentin ekonomisinde yeterince söz sahibi olamamıştır. Ancak, bu durum biraz da yereldeki iktisadi üretimin ve pazar ilişkilerinin sonucudur. Edirne köylüsü dededen kalma bir alışkanlıkla Yahudi tüccar ve tefecilere borçluydu. Ürün fiyatı düştüğünde malını ona satar ya da nakit paraya ihtiyaç duyduğu zor zamanlarında yine onlardan borç almaktaydı. Yahudi tüccarların köylerle ticari ilişki kurmasını sağlayan araçlar ise köylerdeki ileri gelen aileler olmuştur.²⁶ Hatta, kentlerde de bazı Yahudi iş adamları işleri düşebilecek memurları borçlandırmak yoluyla onlarla ilişki kurmakta ve kamudaki ihaleleri de kolaylıkla almaya çalışmaktaydılar. Buna önlem olarak o günlerde Edirne'de kurulan memur kooperatifi dahi başarılı olamamıştır.²⁷ Dolayısıyla, Edirne'deki Türk iş adamları ve köylünün en büyük iktisadi sorunu girişimciliğin olmayışı ve piyasa bağlantıları konusundaki bilgisizlik ve sermayesizliktir.²⁸

Bu sosyo-ekonomik koşulların yanı sıra, 1930 yılında Edirne'de hissedilen bir diğer sıkıntı ise Wall Street Borsasının çöküşüyle başlayan ve arz-talep dengesizliğinden kaynaklı iktisadi buhrandır. Örneğin, Uzunköprü ilçesi, 1873 tarihinde inşa edilen demiryolları bağlantısı²⁹ ve 1925 yılında kurulan ticaret borsası ile Edirne'nin önemli bir ziraat ve ticaret merkezi konumundadır. Azalan talep dolayısıyla bu ekonomik kriz bölgenin önde gelen borsası konumunda bulunan ve "ticaret iskelesi" olarak tanımlanan Uzunköprü başta olmak üzere Keşan ve İpsala gibi civar ilçeleri de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yüzden, Uzunköprü Ticaret Borsası faaliyetlerine bir süre ara vermiştir. Bu durum hem üreticinin bir yıllık emeğinin heba olmasına hem de ağır borç yükü altında kalmasına neden olmuştur.³⁰ 1928 yılındaki kuraklık sonrası gelen Büyük Buhranla birlikte hem üretimde bir düşüş yaşanmış hem de uluslararası piyasalarda tarım ürünü fiyatları %75 düşmüştür. Bu yüzden de ağır vergi yükü altında ezilen birçok köylü, tefecilere³¹ ve tahsildara borçlandığından hem bu borçları ödeyebilmek hem de arazi vergisinden kaçınmak için tarlalarını satmak zorunda kalmıştır.³²

25 Burgaç, a.g.e., ss. 19-35.

26 A.g.e., s. s. 51.

27 A.g.e., s. ss. 63-65.

28 "Mahsulatımız ve İhracatımız," *Millî Gazete*, 13 Eylül 1930.

29 Yonca Kösebay Erkan, "Yirminci Yüzyılın Başında Lüleburgaz Tren İstasyonu," *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C.28, S.1, Ankara, 2011, s. 41.

30 "Yazıktır Yazık," *Edirne Postası*, 9 Ekim 1930; Mehmet Pınar, *Tek Parti Döneminde Trakya'da Siyasi Hayat ve Yahudiler (1930-1934)*, Grafiker, Ankara, 2016s. 81.

31 Barış Ertem, "Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası," *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, (Araık 2010), s. 72; İlhan Tekeli ve Selim İlkin, "Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları," *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, ed. Zafer Toprak ve Şevket Pamuk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2008, s. 37.

32 Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 129.

Buna karşın 1930 yılının Edirne tarımına dair Atatürk'ün seyahat notlarındaki genel değerlendirme raporuna göre Edirne'de 1930 yılında %20 ile %50 arasında bir artış ürün olduğu ancak mahsul fiyatlarının düşük seyrettiği belirtilmektedir. Raporla ayrıca, il tarımında yer tutan yüksek arazi vergileri, tohum çeşit ıslahı ihtiyacı, kendir ve kuş yemi ekiminin teşviki, mahsulata zarar veren tarla fareleri ve çekirge istilası üzerinde de durulmuştur. Tohum çeşit ıslahı sayesinde Edirne'deki ürün kalitesinin artırılarak Yunanistan'a ihraç edilmesi düşünülmüş ve böylece durgun piyasaların canlandırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda da Dedeagaç'a bağlı Sofulu kazası ile Kavaklı'ya (Meriç) bağlı Edeköy (Kadıondurma) arasında tahıl ve saman ticareti için bir hudut kapısı, Keşan ve İbrice limanı arasındaki yolun ıslahı ve Ergene nehrinin kanallarının inşası talep edilmiştir. Özellikle SCF'nin kuruluşundan sonra halkın haklı haksız her şeyi iktidardan beklediği ve şikayetlerinin de arttığı da bu notlar arasında görülmektedir. Örneğin Havsa'da bir kişinin "Mahsulümüzü ucuza satıyoruz ve her şeyimizi pahalıya alıyoruz" demesi üzerine yapılan araştırmada bu kişinin aslında bölgede fahiş fiyatla ürün satan bir tüccar olduğu tespit edilmiştir.³³

Demografik açıdan, 1878-1939 yılları arası Edirne için savaşlar, salgınlar ve göçler yoluyla nüfus hareketliliğinin olduğu bir dönemdir. Bu yüzden de Cumhuriyet'in ilanından sonra mübadil ve göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı vilayet genelinde yaşanan iskânlar ve yıllardır çözülemeyen arazi tapularındaki sıkıntılar ile ağır vergiler bu kesimlerin Tek Parti yönetimine muhalif olmalarına neden olmuştur.³⁴

Edirne Vilayetinin kırsal ve kentsel alanlardaki geri kalmışlığı, alt yapıdaki eksikliği ve Tek Parti yönetiminin bölgedeki denetim boşluğunu gözler önüne seren bir diğer belge Edirne Bulgar Başkonsolosluğu tarafından kaleme alınıp Sofya'ya gönderilen 20 Ekim 1930 tarihli rapordur. Raporla Tek Parti yönetiminin iktisadi ve sağlık alanda yapılan yatırımların yetersizliğinden, kent kırsalındaki nüfusun yoksul olduğundan ve ağır borç yüküyle oluşan hacizler yüzünden de bazı kimselerin hapse girdiğinden bahsedilmektedir. İktidarın bu ilgisizliğine karşın halkın yeni kurulan SCF'yi deva olarak gördüğü raporda ifade edilmektedir.³⁵ Bunlara karşın, Wall Street Borsasının çöküşüyle başlayan ABD kökenli bu krizin Türk ekonomisinde öncelikle ticari tarımın geliştiği Karadeniz sahil şeridi, Ege, Çukurova ve Trakya'yı etkilemiş³⁶ ve işsizlik, sefalet ve gerici propagandalara neden olacağı endişeleri³⁷ olsa da Edirne'de irticai

33 BCA 490-1-0-0/34-142-1.

34 SCF özellikle mübadil ve muhacir nüfusun yoğun yaşadığı İzmir, Aydın, Manisa, Edirne, Ege ve Trakya'daki illerde başarılı olmuştur. Bkz. Karakaş, "Balıkesir'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri," s. 370; Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 340.

35 Tuncay, a.g.e., s. 273-274.

36 Mehmet Halis Özer, "Serbest Cumhuriyet Fırkasında İktisadi Düşünce," *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 51, 2014, s. 79.

37 Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1997, ss. 70-73.

faaliyetler meydana gelmemiştir.³⁸ Ayrıca vilayet genelinde reformlara karşı bir muhalefet de ortaya çıkmamıştır.

Yalnız, ağır işleyen bürokratik işler, rüşvet ve suiistimallerden dolayı halk ve idare arasında oluşan kopukluk Tek Parti yönetimine mâl edilmekteydi. Bu da halkın Cumhuriyete ve rejime olan bağlılığını zayıflatmaktaydı. 1930'ların ilk yıllarında Edirne kırsalında mübadillerin arzularına göre verilen arazilerden kaynaklanan köy hudutları konusunda anlaşmazlıklar, sıtma salgını, ağır vergi yükü, yüksek arazi intikal vergileri ve Ziraat Bankası'na yapılan araba, tohum ve damızlık inek borçları halkın şikayetleri arasında yer almaktaydı.³⁹ İstanbul'un bir ölçüde hinterlandı olmasını mümkün kılan demiryolları dahi 25 Aralık 1936 tarihine kadar bir Alman şirketi olan Şark Demiryolları tarafından idare edilmekteydi.⁴⁰ İsmet Paşa'nın Sivas'ta verdiği demiryolu nutkuna rağmen Trakya'daki demiryolları henüz millileştirilmemiş ve Edirne'ye de doğrudan bir bağlantı hattı döşenmemiştir. Üstelik bu şirketin verdiği hizmet de T.C Devlet Demiryolları'ndan daha yüksekti.⁴¹ Bu tarz toplumsal ve iktisadi sıkıntıların halkta yeni bir iktidar arayışına yol açacağı da bir gerçektir.

2. SCF Edirne Teşkilatlanması ve CHF Teşkilatlarının Durumu

10 Ağustos 1930'da Fethi Bey'le sohbetlerinde Gazi, yeni kurulacak partinin CHF ile girişeceği mücadelenin Cumhuriyet'in esaslarının kuvvetlenmesini temin edeceğini belirterek memnuniyetini dile getiriyordu.⁴² Büyük Buhranın etkisi altındaki Türkiye'de SCF'nin kuruluşunda liberal ekonomi, laiklik, tek dereceli seçim ve cumhuriyetçilik ilkeleri öne çıkıyor, Gazi de iki parti arasında adil davranacağını beyan ediyordu.⁴³ Nihayet, 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan SCF'nin Edirne'de teşkilatlanacağına ve mahalli seçimlere gireceğine dair ilk haberler iki hafta sonra İstanbul basınında yer almıştır. Buna göre Edirne tüccarlarından Kasım, İbrahim ve Ömer Beyefendiler şube açmakla SCF tarafından görevlendirilmiştir. Ancak, bunun üzerine kendileriyle görüşen Edirne Postası yazarına ise kendilerinin bu durumdan haberdar olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu tartışmaların sürdüğü esnada ilk olarak SCF Trakya teşkilatını kurmak ile görevlendirilen Miralay Hasan Tosun Bey Edirne ve Uzunköprü'ye gelip bölgede görüşmelerde bulunmuştur.⁴⁴ Netice itibarıyla Baro Reisi Avukat

38 Burgaç, *Trakya Raporu* (1934), s. 79; Pınar, a.g.e., s. 184.

39 Burgaç, a.g.e., s. 21-24, 93.

40 Vahdettin Engin, "Rumeli Demiryolu," *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul, 2008, s. 237.

41 Şimendifer Siyasetinde Eksik Bir Nokta," *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1930; "Yeni Edirne Hattının İnşası Tehir Edildi," *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1930.

42 Gazi Hz'lerinin Sofrasında Bir Mübahase," *Hakimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1930.

43 "Fethi Bey'in Gazimize Mektubu," *Hakimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1930; "Gazi Hazretleri Fethi Bey'e Cevap Verdiler," *Hakimiyet-i Milliye*, 12 Ağustos 1930; Barış Ertem, a.g.e., s. 76.

44 "Serbest Fırka Şehrimizde Şube Açacak mı?" *Edirne Postası*, 29 Ağustos 1930.

Hayrettin Bey Edirne SCF teşkilatını kurmakla görevlendirilirken Uzunköprü'de ise bu görevi dış hekimî Ahmet Rıfka Bey üstlenmiştir.⁴⁵

SCF'nin Uzunköprü teşkilatlanması hakkında Mehmet Faik Bey (Edirne Milletvekili) hazırladığı raporunda, Hasan Tosun Bey'in 1923'e dek Edirne vilayetine bağlı bir kaza olan Dimetoka'dan olduğu için bölgede tanındığını belirtmektedir. Ancak Hasan Tosun Bey'in, İttihat ve Terakki ile bir arazi konusunda sıkıntı yaşadığından muhacirlere partinin idare azalığını teklif etse de ret cevabı aldığını yazmıştır. Bu yüzden de Mehmet Faik Bey'in Dimetoka'dan hemşerisi olan ve Uzunköprü'nün önde gelen fikir adamlarından biri olarak kabul gören ve daha önce CHF Uzunköprü teşkilatına da davet edilen Ahmet Rıfka Bey ile anlaşmıştır. Ahmet Rıfka Bey'in yanı sıra, Peştereli Sabri Bey, Singer makineleri tahsildarı Şükrü Bey, kitapçı Aziz Bey, Avukat Halil Bey ve fabrikatör Arif Bey de SCF teşkilatının kuruluşunda yer almışlar ve partilerinin Uzunköprü'deki açılışını da kasabanın pazarı olan perşembe günü pazar yeri ve belediyenin önünde yapmışlardır.⁴⁶

Parti teşkilatlanması tamamlandıktan sonra muhalefet etmede birtakım toplumsal ve siyasal hoşnutsuzluklar oluşturdukları ileri sürülerek 13 ilin mutemet heyetlerinde değişikliğe gidilmiştir. Bu bağlamda Edirne teşkilatından Hüsamettin Bey de görevden alınmıştır.⁴⁷ Dolayısıyla, SCF Edirne teşkilatı tam kurulamadığından, SCF 1930 seçimlerine de Edirne merkezde müstakil liste ile girecektir.⁴⁸ Parti kurulmuş olsa da Uzunköprü'deki heyet yeterli bir varlık göstermemiştir. Bu durum SCF ilçe teşkilatının örgütlenmede istenen başarıyı sağlayamadığını gösteriyor. Ancak Edirne'de CHF'nin parti içindeki tartışmaları ve hizipleşmeleri bir yandan iktidar partisinin kamuoyundaki prestijini sarsarken diğer yandan da SCF'ye olan muhalif destek karşısında onu zayıflatıyordu. Örneğin Keşan'da SCF'yi örgütleyenler parti içindeki hizipleşme ve fikirlerinin değer görmemesinden dolayı CHF'den ayrılmışlardı.⁴⁹ Bu kişilerin yerine acilen mahalle ocaklarından kişiler seçilmiştir. Olayın ayrıntısına bakılırsa, Keşan CHF teşkilatının istifasına neden olan bir ölçüde Belediye Başkanı Zati Bey'in nüfuzuna ve siyasal gücüne güvenerek ilçe kaymakamı ve Edirne valisi ile yaşadığı sıkıntıların mahkemeye kadar varmış olmasıdır. İddiaya göre Keşan Kaymakamı, Zati Bey tarafından dövdürülmüştü. Yaşanan istifalar sonucu muhacirler üzerinde de etkili olan CHF kaza idare heyeti Reisi Enezli Hüseyin Bey parti tarafından aday gösterilse de Keşan'daki yerli eşraf buna karşı çıktı. Hüseyin Bey'in direktmesiyle de Zati Bey ve yanındaki 16 üye CHF'den istifa edip

45 "Trakya Teşkilatı," *Son Posta*, 9 Eylül 1930.

46 BCA 490/01-728-478-1; Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, ss.441-442; Pınar, *a.g.e.*, s. 143.

47 Koçak, *a.g.e.*, ss. 341-342.

48 "Halk Fırkası Kazanıyor," *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1930.

49 BCA 490/01-728-478-1; Koçak, *a.g.e.*, s. 239; Döndü Sena Göndürü, "1930 Yılı Sonlarında Cumhuriyet Halk Fırkası Taşra Teşkilatı Heyeti Raporları Üzerinden Bir Değerlendirme," *Atatürk Yolu Dergisi*, S66, Ankara, 2020, s. 131-134; Pınar, *a.g.e.*, ss. 21-22.

SCF'ye geçtiler. Hatta içlerinden Bezzaz Muhlis Bey'i İstanbul'da bulunan Fethi Bey'e göndererek SCF'nin Keşan'da kuruluşuna öncülük etmişlerdir. Heyette Arif Bey, Yaşar Bey, Pomak Ali, Emin Bey, İbrahim Bey, Ahmet Bey, Hamdi Bey, Şaban Bey ve Bekir Bey yer almışlardır.⁵⁰ SCF her ne kadar Uzunköprü ve Keşan'da teşkilatlı olsa da köylerde başarılı olamamıştır. Fakat bu durum köylerin CHF'ye olan memnuniyetlerinden değil Tek Parti yönetiminden ve siyasetinden ümidini kesmiş olduklarından kaynaklanmaktadır.⁵¹

Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tali Bey 1934 yılı Trakya raporunda bölgede emniyetten sonra en çok sermaye, bilgi ve emeğe ihtiyaç olduğunu belirterek Edirne ve civarındaki belediye başkanlarının yeterli bilgiye sahip olmadıklarından parti içi menfaat çatışmalarının ve hizipleşmelerin önüne geçemediklerinden bahsetmektedir. Bu durumun halka hizmet götürmede zaman zaman yerliler ve muhacirler ayırımına kadar vardığını ve belediyelerin tarafsız ve adil davranmadıklarını açıklamaktadır.⁵² Mehmet Faik Bey'e göre, Edirne CHF teşkilatlarında ve belediyelerinde yaşanan bu bölünmelerde parti genel merkezinin ihmali ile taşra örgütünün infiali ve umursamazlığının olduğu açıktır. Nitekim köylülerin Tek Parti idaresiyle ilk karşılaşma alanları köy ocakları ve ilçedeki taşra bürokratlarıydı. Edirne kırsalındaki köy ocaklarının yöneticilerinin halktan ocak adına para toplamaları, hesap vermemeleri, bilgisiz olmaları, köyün ihtiyaçlarına cevap vermemeleri ve hatta köy muhtarlığı aday seçiminde dahi tepeden inmece bir anlayışla parti yönetiminin aldığı kararları halka dayatma çabaları köylülerin CHF'ye olan bağlılıklarını zayıflatmıştır.⁵³ Tabandan gelen muhalefetin bir tezahürü olarak, Fethi Bey'in İzmir ziyaretinde kendisine gösterilen ilgi ve alaka ekonomik krizin yarattığı olumsuzluk kadar CHF'nin yerel teşkilatlarındaki kopuşu ve denetimsizliği de göstermiştir.⁵⁴ Aynı zamanda İzmir mitingi SCF'nin gücünü de ilk defa açıkça ortaya koymuştur. Trakya'da CHF teşkilatları belirli kimselerin kontrolü altında kalmıştır. CHF Trakya Bölge Müfettişi Şinasi Hakkı Bey denetimlere geldiğinde tek tek ilçelere gidip yerinde denetim yapmak yerine ilçelerden il merkezine gelen temsilcilerin verdiği bilgiler ve beyanlar doğrultusunda rapor oluşturmuştur.⁵⁵ Öte yandan, bu dönemde SCF ülke genelinde toplam 63 vilayetin 37'sinde örgütlenmiştir. Yeni partinin taşraya kök salmaya çalıştığı bu dönemde iki parti arasında vergiler ve Tek Parti yönetiminin demiryolu siyaseti hararetle tartışılan başlıklar arasındaydı.⁵⁶

SCF Edirne teşkilatlanmasından sonra bir demokratikleşme adımı olarak, 29 Eylül 1930'da Sanayi ve Nefise mektebi mezunu mimar ve müteahhit Kazım

50 BCA 490/01-728-478-1; Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, s. 443-445; "Keşan'da Kaymakamı Sopa ile Yaraladılar," *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1930; Pınar, *a.g.e.*, s. 145.

51 BCA 490/01-728-478-1; Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, s. 437-438.

52 Burgaç, *Trakya Raporu (1934)*, s. 207-209.

53 BCA 490/01-728-478-1; Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, s. 437-438.

54 Tuncay, *age.*, s. 268-269.

55 Pınar, *a.g.e.*, s. 21-22.

56 Serap Taşdemir, *Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Ayvalık Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri*, ss. 615-616.

Bey Edirne’de Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Fırkası (TCAÇF) adıyla yeni bir parti kurmak için Edirne valiliğine başvuruda bulunmuştur. Bu fırka işçi ve çiftçileri, sermayedar, mütegalibe (zorba) ve vurgunculara karşı koruma amacı taşıdığını ve onların refahını öncelediğini belirtmekteydi. Bu parti Gazi’nin rehberliğini kabul etmekle ve fikri açıdan CHF’ye çok uzak olmamakla birlikte SCF gibi güdümlü bir muhalefet olmayacağını, müstakil hareket edeceğini de belirtmekteydi. Vilayetten sonra Dahiliye Vekaleti ve Başvekalete de başvuran Kazım Bey’in partisi TCAÇF’ye Tek Parti yönetimi tarafından komünizme yakın olduğu iddiasıyla izin verilmemiştir.⁵⁷

3. Toplumsal Taban

Türkiye genelinde her iki partinin de toplumsal tabanı mesleklere göre dağılımı halkın siyasal tercihleri ve oy verme stratejileri açısından fikir vermektedir. Kılınçkaya’nın araştırmasına göre, CHF’deki tüccar oranı %23 iken bu oran SCF’de %19’dur. Bir diğer örnek olarak, esnaf ve çiftçilerin SCF’deki oranı ortalama %13 iken bu oran CHF’de %1’dir. Hukukçuların her iki partideki oranları %10 civarındayken sanayicilerin oranı CHF’de %2, SCF’de %1’dir. Kılınçkaya, Tek Parti yönetiminden memnun olmayan halk kitlelerinin sosyal ve ekonomik açıdan daha alt gruplar olduklarını ve çiftçi oranının SCF’de daha çok olduğunu ifade etmektedir. Bu durum aynı zamanda CHF’nin bu gruplara karşı tepeden bakan yaklaşımıyla da ilgilidir.⁵⁸

SCF destekçileri homojen bir çoğunluk olmayıp Tek Parti yönetiminden ve Büyük Buhrandan mağdur olmuş köylüler, işçiler ve toprak burjuvazisi gibi farklı iktisadi sınıfların ve İslamcı muhafazakâr, aydın ve liberal siyasi görüşlerin ortak bir koalisyonuydu.⁵⁹ Edirne özelinde SCF’nin toplumsal tabanını oluşturan iktidarın Batılılaşma ajandası veya halkın tutuculuğu değil, Tek Parti yönetiminin denetimsiz bürokrasisinden, güvenlik endişesi ve ekonomik yığılılığın üzerine gelen Büyük Buhranın derinleştirdiği iktisadi sıkıntılardan kaynaklanan mağduriyetlerdir.⁶⁰ Siyasal açıdan, Mehmet Faik Bey’in 29 Ocak 1931 tarihli Edirne CHF taşra teşkilatı heyet raporunda belirtildiği üzere Edirne’nin kırsal bölgelerindeki kanaat önderleri ya da “aydın geçinen kimselerin” de cumhuriyetçilik, laiklik ve demokrasi ilkelerini tam anlamıyla bilmemektedir.⁶¹ Yöre halkının toplumsal belleğinde sınır boylarındaki yaşamın verdiği geçmiş

57 “Edirne’de Yeni Bir Fırka,” *Hakimiyet-i Milliye*, 30 Eylül 1930; “Çiftçi Fırkası,” *Edirne Postası*, 9 Ekim 1930; Mete Tuncaç, *a.g.e*, s. 286- 287; “Edirne’de,” *Son Posta*, 27 Eylül 1930.

58 Kılınçkaya, *a.g.m.*, ss. 14-15.

59 Gökçen Başaran İnce, “The Free Republican Party in the Political Cartoons of the 1930s,” *New Perspective on Turkey*, C 53, 2015, ss. 99- 127; Barbaros Dündar, *Atatürk Dönemi Siyasi Parti Programlarının Karşılaştırmalı Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 67.

60 Alper Özkök, *Türk Basımında 1930 Belediye Seçimleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, s.128.

61 BCA 490/01-728-478-1; Gündürü, *a.g.m.*, ss. 138-140.

tarihsel tecrübeler canlıydı ve geçmiş kuşaklardan gelecek kuşaklara da aktarılıyordu. Bu yüzden rejime olan bağlılıkları ise, daha çok ulusal bağımsızlık mücadelesinden, yaşadıkları yeni toprakları yurt edinme bilinçlerinden ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya olan sevgilerinden ileri gelmekteydi.⁶²

Ticaretle uğraşan Edirne Yahudileri hem Büyük Buhranın yol açtığı ticari faaliyetlerindeki olumsuz durumdan hem de Tek Parti'nin bürokratik denetimsiz idare tarzından dolayı SCF'yi desteklemekteydiler.⁶³ Ayrıca, Edirne'deki Bulgar konsolosuna gelen istihbarı bilgiye göre Trakya Yahudileri SCF'nin seçim kampanyası için 7000 lira harcamışlardır.⁶⁴ Yahudilerin SCF'ye olan bu destekleri CHF'nin milliyetçilik ve özellikle de Yahudilerin Trakya'da tekelleşmesini engelleyebilecek devletçilik ilkesine karşı duruşlarından kaynaklanmaktaydı. Oysa SCF liberal ekonomik fikirlere sahipti.⁶⁵ Özellikle Trakya ve Batı Anadolu'da parti teşkilatında bulunan Rum ve Yahudilerin varlığından hareketle partinin teşkilatlanması sürecinde CHF, SCF'yi gayrimüslimlerin partisi olduğu iddiasını göstermek gibi bir algı oluşturmuştur. Diğer yandan da iskân ve toprak konularında mağduriyetler yaşayan Rumeli göçmenlerinin SCF'ye olan desteklerini bir ölçüde önlemek için de SCF'nin Anadolu'dan giden mübadil Rumların mülklerini geri vereceği propagandasını yapmıştır.⁶⁶ Ancak Uzunköprü'de hem CHF hem de SCF teşkilatlarında bulunan iş adamlarının Yahudi ortakları da bulunmaktaydı.⁶⁷

İktidardan, Trakya'nın sınır boyunda bulunması dolayısıyla fırka mücadelelerine sahne olmasının doğru olmadığı yönünde birtakım görüşler de bildirilmekteydi. Ayrıca Fethi Bey'in akla dayanan bir muhalefet yerine bilinçsiz halk kitlelerini arkasına topladığı yönünde fikirler de beyan edilmiştir. Bu fikir Edirne basınında halkın fikri hürriyetinden mahrum bırakılması anlamına geldiği ve bürokratik vesayete dönüşmüş Tek Parti'nin sahip olduğu imkânlardan vazgeçmek istemeyişinin bir tezahürü olarak addedilmiştir.⁶⁸

1930 Edirne Belediye seçimlerinde SCF Edirne merkez ilçede Av. Hayrettin Bey'in görevden alınmasından sonra teşkilatlanamadığı için adaylar müstakil listeye seçime girmişlerdir. Bahsi geçen müstakil liste ise 9 Ekim 1930 tarihli Edirne Postası gazetesinde şöyle verilmiştir: Şoförler Cemiyeti Reisi Süleyman Efendi, Bankacızade Hilmi Bey, Tüfekçi Hasan Bey, Davit Elyazar Efendi, Avukat Kemal Bey, Avukat Fevzi Bey, Avukat Cevdet Bey, Avukat Hayım

62 Eric Jan Zurcher, "Genç Türkler Sınır: Hudut Boylarının Çocukları?" *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (Çev. İlknur Türe) C 4, S 16-17, 2008, ss. 240-241.

63 Özkök, a.g.t., s.128.

64 Margarita Ivanova, *Les Lutttes Politiques en Turquie (1924-1930) Etudes Balkanique*, Sayı 4, 1978, ss. 27-28

65 Pınar, a.g.e., s. 164-167

66 Hikmet Çolak, *1930 Belediye Seçimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 121; Taşdemir, a.g.m, s. 619.

67 Rifat N. Bali, a.g.m., 382.

68 "Ne Diyorlar?" *Edirne Postası*, 6 Kasım 1930.

Efendi, Köseleci Ahmet Efendi, Dr. Şükrü Fazıl Bey, Dr. Saranga Bey, Bedestenli Mehmet Efendi, Avukat Hayrettin Bey, Avukat Daniel Şımsi Efendi, Hamamcı Arif Efendi, Tütüncü Ruşen Efendi, Tütün Komisyoncusu Kara Ali Efendi, Sabık Muallim Hilmi Bey, Hayim Benaroya Efendi, Yıldırım'dan Burhaneddin Efendi, Otomobil komisyoncusu Rifat Bey, Kasap İsmail Efendi, İbrahim Fuat Bey, Hacı Rasımzade, Hacı Mehmet Efendi, Tuhafiyeci Ahmet Efendi, Fikret Emin Bey, Yeni İmaret'ten Hacı Hafız Hüseyin, Mehmet Beyzade, Bakkal Hasan Bey, Bağcı Refik Bey, Mustafa Paşalı, Tüccar Halit Tevfik Efendi, Dülger Veli Efendi, Terzi Mesut Efendi, Kunduracı Kaşif Efendi, Saatçi Mahmut Efendi, Keresteci Sait Efendi, Marangoz Abdülkadir Efendi, Berber Nuri Efendi, Fırıncı Hüseyin Çavuş ve Ahır köylü Seyit Ağa'dır. Müstakil listedekilerin meslek grubu açısından daha çok avukat, doktor ve tüccar olduğu belirtilmiştir.⁶⁹ CHF Edirne adayları Diş Hekimi Sait Faik, Borsa Komiseri Ekrem, eski Jandarma Komutanlarından Rifat, Şekerci Şerif, Rıza, Mütekaif Şerif, İbrahim Hayri, Mustafa İzzet, Ahmet Bey, Ticaret Odasından Bekir Bey'in kayınvalidesi ve Hakkı Bey'in hanımıdır.⁷⁰

SCF adaylarının içinde 5 kişinin gayrimüslim Yahudi olduğu görülmektedir. Ayrıca SCF'nin bir bölümünün adaylarının yine Türkiye genelindeki gibi alt ekonomik sınıflardan oldukları ama birçoğunun da girişimci esnaf, tüccar ve iş adamları oldukları görülür. Ancak Osmanlı Devleti'nin çöküşünü bir ölçüde Tanzimat ve Sevr sendromuna bağlayan otoriter Tek Parti yönetimi taraftarları azınlıkların aday gösterilmesini de doğru bulmamışlardır.⁷¹ Ancak CHF'nin iki adayı kadındır. CHP adaylarının meslekleri de dikkate alındığında asker ve sivil bürokratların ağırlıkta olduğu görülmektedir.

4. Edirne Vilayetinde 1930 Yılı Mahalli Seçimleri

Edirne ilinde 1935 yılı nüfus sayımına göre, seçmen nüfusun tespiti için nüfusun yaşlara göre dağılımı incelendiğinde, 1930'ların başlarında 125.000-130.000 arası seçmen olduğu tahmin edilmektedir. 1934 Trakya Olayları sonrası Edirne'den tam olarak ne kadar Yahudi nüfusunun göç ettiğine ve hayatını kaybettiğine dair kesin bir sayı olmaması da seçmen sayısını tahmini söylemeye neden olmaktadır. Ancak Trakya ve Çanakkale'den göç eden Yahudilerin sayısının 13.000 olduğu belirtilmektedir.⁷² Vilayet genelindeki nüfusun %83'ü okuryazar değildir. Ayrıca Edirne merkez ilçenin yanı sıra Uzunköprü, Keşan, Kavaklı (Meriç) ve İpsala ilçeleri mevcuttur.⁷³ Edirne ili genelinde kentsel alanların nüfus büyüklüğü ve siyasi-iktisadi açılardan durumları düşünüldüğünde seçim yarısı Edirne, Uzunköprü ve Keşan'da çok hareketli geçmiştir. İpsala ve Kavaklı (Meriç) ise daha az nüfuslu ilçelerdir.

69 "Müstakil Liste," *Edirne Postası*, 9 Ekim 1930; "Halk Fırkası Kazanıyor," *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1930.

70 "Edirne'de Belediye Namzetleri," *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1930.

71 Başaran İnce, *a.g.m.*, s.131.

72 Toprak, "1934 Trakya Olaylarında Hükümetin ve CHF'nin Rolü," *Toplumsal Tarih*, S. 34, İstanbul, 1994, s. 22.

73 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) *Genel Nüfus Sayımı Kati ve Mufassal Neticeler (1935) Edirne Vilayeti*, Hüsnü tabiat Basımevi, İstanbul, 1937, ss. 62-80.

1930 mahalli seçimleri tek dereceli seçim olması ve kadınların da oy verme hakkının bulunması açısından teoride daha demokratik bir özellik taşır. Hatta Edirne mahalli seçimlerinde adaylardan ikisi Süreyya ve Huriye Hanım olmak üzere kadındır.⁷⁴ Bir ilk olarak seçimlerde kadınlar da oy kullandıklarından müstakiller lehine çalışan Taban Fevzi Hanım, Muzaffer Hanım ve Zehra Haşim Hanım büyük gayret göstermişlerdir. Muzaffer Hanım taraftarları otomobiliyle belediyeye getirmiştir. Halk Fırkası lehine ise Eczacı Ferit Bey'in eşi Refika Hanım çalışmıştır. Böylece seçimlere kadınların katılım oranı beklenenden daha yüksek olmuştur. Ancak muhalefetin %70'lik oy oranına karşılık CHF yanlıları kendilerinin seçimi önde götürdükleri propagandasını yapmışlardır.⁷⁵ Ancak bu seçimde de beyaz oy pusulası yoluyla CHF ve kırmızı oy pusulası yoluyla da SCF ya da Edirne merkez ilçe özelinde SCF adına müstakil adayların desteklenmesi anlamına geliyordu. Seçimin açık oy gizli sayım usulüyle yapılması ve CHF erkanı ile taşra bürokratları tarafından sandık başında yapılan müdahaleler seçimin güvenliğine ve demokratik ruhuna gölge düşürecektir.

Belediye seçimlerinin olduğu dönemde, halkın çekimser kalmaması için SCF seçim bildirgesinde halkın oylarını özgürce kullanmalarını ve kendilerinin halkın dertlerine deva olacakları, onları hürriyete ve refaha kavuşturacakları yönünde açıklamalarda bulunmuştur.⁷⁶ Keşan'da seçim hazırlıkları erken tamamlandığından oy kullanma süreci Eylül'ün son haftasında başlarken diğer ilçelerde ve Edirne'de ise 1 Ekim 1930'da başlamıştır.⁷⁷

4.a. Edirne Belediye Seçimi

Edirne basınında, seçimlerin 1 Ekim 1930 tarihinde başladığı ve üzerinden bir hafta geçmesine rağmen seçmenlerin yarısının henüz oy kullanmadığı belirtilmiştir. Bu yüzden yerel basında halkın seçimlerde özgürce oylarını kullanmaları konusunda muhalefeti destekler nitelikte haberler yer almıştır. Ancak, belediye başkanının ve seçim encümeni başkanının partizan propagandalar yapmış olması, CHF İl katibinin ve Edirne Ticaret Odası katibinin seçimde görevlendirilmesi, seçmenlerin %30'nun seçim listelerine yazılmaması ve listelerin 3 gün askıda kalması halkın şikayetlerine neden olmuştur.⁷⁸ Hatta borsa memurlarının seçim boyunca sandıklarda görev almasından rahatsızlık duyan Edirne'deki yerel basın, bu kimselerin maaşlarını halkın vergilerinden oluşan ticaret odasının kasasından değil, adına çalıştıkları CHF teşkilatından almaları gerektiğini haber yapıp eleştirmiştir.⁷⁹

74 Çolak, a.g.t., s. 123.

75 "İntihabat Bugün İkmal Ediliyor," *Edirne Postası*, 17 Ekim 1930.

76 BCA 30-10-0-0/82-596-29, 06.10.1930.

77 "Edirne'de İntihabat," *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1930.

78 "Edirneliler Her Şeyin Fevkinde Vatan," *Edirne Postası*, 9 Ekim 1930; "Edirne'de," *Son Posta*, 27 Eylül 1930.

79 "Vur Abalya," *Edirne Postası*, 17 Ekim 1930.

Edirne seçimlerinde de sandık Edirne belediyesine getirilip oy verme işlemleri burada olmuştur. Zaman zaman sözlü tartışmalar, usulsüzlükler, şaibeler ve adaletsizlikler yaşansa da Uzunköprü’de olduğu gibi kavgalar olmamış Edirne’deki bürokratlar daha dikkatli davranmış, Edirne’deki baskılar daha gizli ve dolaylı yollarla olmuştur. Örneğin, Edirne Postası’nın haberine göre belediyeden ekmek yardımı alan bir kadının muhalif olduğu anlaşılınca bu yardımdan mahrum bırakılmıştır.⁸⁰ Edirne Bulgar Konsolosluğu’ndan Sofya Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen 20 Ekim 1930 tarihli raporda Edirne’deki seçimlerin 17 gün sürdüğü, kırmızı oy pusulasına sahip muhaliflerin oy kullanmalarında türlü bürokratik sıkıntıların çıkartıldığı, adeta “cezaevi kaçkını” suretindeki kimselerin akşam saatlerinde Edirne’nin Yıldırım, Kırıyık, Kirişhane, ve Karaağaç gibi semtlerinde kavgalar çıkardığı ve bu yüzden de SCF mensuplarının ya da müstakillerin geceleri evinden çıkamadığını belirtilmiştir. Edirne’nin hem köylülerinin hem de şehirlilerinin ortak fikri İsmet Paşa Hükümeti’nin kendileri için bir şey yapmadığı ve iktidarın değişmesi yönündedir.⁸¹

Edirne müftüsünün ve belediye başkanının seçime müdahale ettiği, her akşam oy sandıklarına CHF lehine beyaz zarfların atıldığı iddiaları konusunda sandık başında vatandaşlarla belediye başkanı arasında tartışmalar yaşanmıştır. Açık oy gizli sayım usulü olduğundan muhalefet lehine kırmızı zarf atmak isteyen bir gence polislin karşı çıkması ve muhalefete oy vereceklere evraklarda bürokratik zorluklar çıkarılması bu seçimlere damga vurmuştur. Örneğin nüfus cüzdanındaki doğum tarihiyle seçmen listesindeki doğum tarihi tutmayanlara ve hukuken mümkün olmasına rağmen askerî terhis vesikasıyla da oy kullandırılmamış ve oy atanların parmak işaretleri de kontrolsüz yapılmıştır.⁸²

O sıralarda posta müdürü ve evkaf memurunun görevden alınması ve yaşanan olaylardan dolayı seçimlerin yedi gün ertelenmesi sonucunda seçimi merkez ilçede CHF’nin adayı Ekrem Bey kazanmıştır.⁸³ Ancak, parti içi sıkıntılardan dolayı Kasım 1930’da Edirne CHF teşkilatı istifa etmiştir.⁸⁴ Edirne Belediye üyeliklerine ise Süreyya Hanım, İsmail Hakkı, Müftüzade Şerif, Mehmet Beyzade Hasan, Yolageldilzade Hasan, Ahmet Safa, Ferit Bey, Ekrem Bey, Hüseyin Nasih, Tuhafiyeci Ahmet, Ali Kaşif, Komisyoncu Mehmet, İbrahim Tosun, Süpürgeci Arif, Çırıkçı Hasan, Pazarcı Refik Ruşen, Bezzaz Tevfik Etem, Çiftçi İsmail Kadri, Kunduracı İbrahim ve Keresteci Cafer seçilmiştir. Ancak, Ağaoğlu Ahmet Bey’in iddiasına göre seçimlerin CHF tarafından kazanıldığı öğrenilmesi üzerine Edirne halkı mahkemelere başvurmuş ve Ankara’ya 10.000’den fazla protesto telgrafi çekilmiştir.⁸⁵ Neticede CHF, Edirne Belediyesini kazanmış olsa da partinin teşkilatının halk nazarındaki itibarı zedelenmiş ve meşruiyeti zayıflamıştır.

80 “İntihabat Bugün İkmal Ediliyor,” *Edirne Postası*, 17 Ekim 1930.

81 Ivanova, a.g.m., s. 27- 28; Mete Tuncay, a.g.e, ss. 273-274.

82 “İntihap İşi Hararetle Devam Ediyor,” *Edirne Postası*, 14 Ekim 1930.

83 “İntihabı Biten Yerler,” *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1930; Pınar, a.g.e., s. 210.

84 “Firkalarda,” *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1930.

85 Pınar, a.g.e., s. 215.

4.b. Uzunköprü Belediye Seçimleri

SCF'nin Keşan'da olduğu gibi Uzunköprü'de de 950'ye karşı 260 farkla seçimi önde götürdüğü haberleri⁸⁶ üzerine muhaliflerin ağır bir tazyik ve tehdide maruz kalmasından dolayı SCF Uzunköprü'de seçimlerden çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Uzunköprü olaylarında, zabitanın protestoculara olan "topunuzu ve tüfeğinizi getirin de hükümeti size teslim edelim" sözleri iktidar yanlıları tarafından çok partili düzenin ve demokrasinin taşrada ne kadar içselleştirilebildiğinin de göstergesidir. Hatta, Uzunköprü'de SCF lehine kırmızı oy pusulası verenlerin isimlerinin polis tarafından fişlenmesi, bazı iş adamı ve tüccarların CHF'ye oy vermedikleri takdirde maliyeye olan borçları üzerinden hapis cezasıyla tehdit edilmeleri ve ilçedeki CHF'li idarecilerin ve memurların ittifakıyla muhaliflere yaptıkları tehdit, dayak ve hapsetme gibi müdahaleler, Edirne valisinin Uzunköprü'lü CHF'lilerle olan muhabbeti ve yakınlığı dolayısıyla Edirne valisi muhaliflerce protesto edilmiştir.⁸⁷ Hatta Uzunköprü'de bazı tüccar ve iş adamları SCF lehine propaganda yaptıkları gerekçesiyle karakollarda fiziksel şiddete maruz kalmışlar ve bunun üzerine olaylar mahkemeye intikal etmiştir.⁸⁸ Hatta kamu görevlileri üzerinde de yoğun baskılar kurulmuş ve oylarını CHF'ye vermedikleri takdirde işten atılmakla tehdit edilmişlerdir.⁸⁹ Uzunköprü'deki gayrimüslimler de ağırlıklı olarak SCF'yi desteklemişlerdir. Ancak muhaliflere yapılan baskılar sonucu halkın sandığa gitmemesi üzerine seçim süresi 7 gün daha uzatılmıştır.⁹⁰ Mehmet Faik Bey raporunda diğer taraftan Uzunköprü'deki Telgraf Müdürü, noter ve hudut taburu kumandanının da gizliden gizliye SCF'yi desteklediğini belirterek seçim sürecinde İstanbul Telefon Telgraf Posta Başmüdürlüğü'nden bir müfettişin telgraf müdürü Tefik Efendi'yi İstanbul'a götürdüğünü anlatmaktadır. Bu da dolaylı müdahalenin bir itirafı niteliğindedir.⁹¹ Tüm bu olaylar ve SCF'nin itirazları karşısında Devlet Şurası yaptığı inceleme sonucu Uzunköprü Belediye seçimlerini onaylamış ve CHF'li Hafız İsmail Efendizade Mustafa seçimi kazanmıştır. Uzunköprü'nün yanı sıra İpsala'da da CHF'li Karakaşzade Ali kazanmıştır.⁹²

4.c. Keşan Belediye Seçimi

Keşan seçimlerinde ise seçimi CHF'nin 358 oyuna karşılık 959 oyla SCF kazanmış⁹³ ve eski belediye başkanı olan Zati Bey seçilmiştir. Mehmet Faik Bey'in raporuna göre, SCF'nin Keşan'daki başarısı, CHF teşkilatının istifası sonrasında

86 "Serbest Fırka Her Yerde Kazanıyor," *Edirne Postası*, 9 Ekim 1930.

87 "Uzunköprü'de İntihap" *Edirne Postası*, 17 Ekim 1930; Pınar, *a.g.e.*, ss. 195-196.

88 "Uzunköprü'de Sopalı İntihap," *Edirne Postası*, 17 Ekim 1930.

89 Bekir Berat Özüpek, *Türk Siyasal Yaşamında Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991, s. 140.

90 "Taşra'da İntihabat," *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1930.

91 BCA 490/01-728-478-1; Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, s. 442. 88.

92 Pınar, *a.g.e.*, s. 214

93 "Keşan'da," *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1930; Özkök, *a.g.t.*, s. 155.

yaşadığı manevi kuvvet kaybı, dayak hadisesi sonrası Keşan kaymakamının ilçede kontrolü sağlayamaması, SCF teşkilatının askerlik şubesi komutanından gördükleri destek, CHF'lilerin tehdit edilmelerine bağlanmıştır. Ancak Keşan seçimleri de yargıya taşınmıştır.⁹⁴ Diğer taraftan da jandarmadan gelen seçim müdahalesinin kendi partisi için dahi yapılırsa hukuksuz olduğunu ifade eden CHF Keşan Encümen üyesi Emin Bey seçimlerin serbestçe yapılmasını istemesi üzerine görevden alınmıştır. Bunun üzerine başta Emin Bey ve 20 arkadaşı CHF'den istifa etmişler ve SCF Keşan İlçe Ocak Teşkilatını kurmuşlardır.⁹⁵ İlk olarak Keşan'a gelen Mülkiye müfettişi Derviş Bey'in Kaymakam Nihat Bey'e mezuniyet vermiş olması bölge basınında "kaymakam işinden el çektirildi" şeklinde yanlış anlaşılma da neden olmuştur.⁹⁶ Danıştay tarafından seçim feshedilerek 10 Ocak -1 Şubat 1931 tarihli seçim neticesinde Ahmet Abdi Bey seçimi kazanarak bürokratik bir müdahale ile Keşan Belediyesi CHF'ye geçmiştir.⁹⁷

Edirne basını da seçim propagandaları ile yakından ilgilenmiştir. Medeni memleketlerde siyasi mücadelelerin belirli bir şeklinin olduğu belirtilerek görüşlerin bir propaganda dahilinde açıklanıp savunulduklarını belirtilmiştir. Bu anlayışın henüz Türkiye'de yerleşmediğini, halka hizmet siyasetinden ve projelerden bahsetmekten ziyade karşılıklı suçlamalar içinde propagandaların yapıldığını göstermektedir. Siyasilerin Anayasaya bağlılık içinde halkın ortak menfaatleri ve ülkenin ortak ihtiyaçları doğrultusunda siyaset yapmaları gerektiği vurgulanmıştır.⁹⁸

5. 1930 Mahalli Seçimlerinin Genel Değerlendirilmesi

Seçimde yapılan usulsüzlükleri Meclis kürsüsünde dile getiren Fethi Bey seçimlerin CHF'nin taşra teşkilatlarıyla taşradaki kolluk kuvvetleri ve idari amirlerin baskısı altında, iki yüzlü tavırlar, yolsuzluklar ve anti demokratik uygulamalarla geçtiğini, muhaliflerin fişlemelere ve iftiralara maruz kaldığını ifade etmiştir.⁹⁹ Ancak bu konuşmasının bir sonuç vermeyeceğini anlayan Fethi Bey 17 Kasım'da partiyi feshetme kararını da alacaktır. Tüm bunlara rağmen SCF 502 seçim bölgesinden 31'ini kazanmayı başarmıştı.¹⁰⁰ Seçim döneminde SCF'ye karşı girişilen mürteci, komünist ve anarşist gibi gerçek dışı söylemler ve karalama kampanyası bir ölçüde muhalefetin meşruiyetini ve saygınlığını toplumun gıyabında ortadan kaldırma amacını taşımaktadır.¹⁰¹

94 BCA 490/01-728-478-1; Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, s. 445. 92.

95 Pınar, *a.g.e.*, ss. 145-146.

96 "Keşan Kaymakamı," *Edirne Postası*, 15 Kasım 1930.

97 "Keşan İntihabı," *Edirne Postası*, 25 Ocak 1931; "Keşan İntihabı," *Edirne Postası* 5 Şubat 1931.

98 "İntihap Propagandaları," *Edirne Postası*, 9 Ekim 1930.

99 T.C. Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM Zabıt Ceridesi, Devre. 3, Cilt. 22, Birleşim 4, 15 Aralık 1930, ss. 16-22.

100 Okyar ve Mehmet Seydanlıoğlu, *a.g.e.*, s. 80.

101 Başaran İnce, *a.g.m.*, s. 94-135. Ayrıca, Cemil Koçak, SCF'nin başarısız olmasında parti programının liberalizm ile sınırlı kalması, partinin yeterince teşkilatlanamaması, müstakil bir gazetesinin olmayışı ve halkın heyecanına karşılık verebilecek bir siyasi gücünün

6. SCF'nin Kapatılması ve Atatürk'ün Edirne'yi Ziyaretleri

17 Kasım 1930'da SCF'nin kapanmasının ardından muhalefete desteğin olduğu bölgelerdeki toplumsal ve iktisadi sorunları yerinde görmek ve halkın içinde görünmek amacıyla 21 Aralık 1930'da Gazi, Edirne'yi ziyaret etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Edirne'ye gelişi öncelikle vilayet sakinlerinde büyük heyecan yaratmıştır. Edirneliler, İsmet Paşa hükümetinin bölgelerine yatırım yapmamasından, Yahudilerin idare ettiği piyasaların neden olduğu vilayetteki ekonomik yığılılığın bir de üzerine çöken Büyük Buhrandan, geri kalmışlıktan ve Bulgar tehlikesinin neden olduğu gelecek endişesinden mağdur olsalar da Gazi'ye bakışları ulusal bağımsızlığa giden yolda büyük kurtarıcı ve siyaset üstü bir yerdedir. Mustafa Kemal Paşa Edirne'ye gelişi sırasında bazı köyleri ziyaret etmiş, Edirne'deyken de okul, cami ve belediye ziyaretlerinde halkla iç içe olmuş, Edirne'deki yoğun sevgi gösterileri arasında halkın iktidara olan muhalefetini anlamaya çalışmıştır. Hatta Kemal Köyde Bekir Kara adlı çiftlik sahibinin köylülerin mera yolundaki mevkiini çeltik ekmesi sonucu doğan sorunu köylülerin Gazi'ye şikâyeti üzerine sorunu köye giderek bizzat yerinde çözmüştür.¹⁰² 10 gün kadar kalmayı planladığı şehirden Menemen Olayı sonrasında ayrılmıştır.

Sonuç

Bu çalışma, 1906 yılında Fethi Bey'in Kolağası rütbesiyle ve İsmet Paşa'nın da kurmay yüzbaşı rütbesiyle görev yaptıkları ve ilk defa tanıştıkları şehir olan Edirne'de 24 yıl sonra bu kez yine aynı vilayetin mahalli siyasetinde nasıl karşı karşıya geldiklerinin de hikayesidir.¹⁰³ Bu süreçte SCF'nin muhalif tabanının oluşumunda bir sınır kenti olan Edirne'nin yaşadığı Bulgar tehdidi, Edirne ekonomisinde 1934'e kadar henüz yerli ve milli bir burjuva sınıfının inşa edilememiş olması, 1878 Osmanlı Rus Harbinden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar geçen süreçte yaşanan savaşların ve göçlerin neden olduğu toplumsal ve iktisadi sorunlar ve son olarak da Tek Parti iktidarının Edirne'de halktan kopuk ve denetimsiz bürokrasisi etkili olmuştur. SCF her ne kadar Ankara'daki siyasi elitler açısından güdümlü ve CHF yararına kurulmuş bir muhalefet partisi olsa da Edirne'deki halkın nazarında gerçek bir muhalefet olarak algılanıp siyasal açıdan bir alternatif olarak düşünülmüştür.

olmayışının etkili olduğunu savunmaktadır, bkz Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, s. 274.

102 "Mütehassir Trakya Halkı Coşkun ve Emsalsiz Tezahüratlarla Büyük Kurtarıcısını Bağrına Bastı," *Edirne Postası*, 28 Aralık 1930.

103 İnönü, *Cumhuriyet'in İlk Yılları I (1923-1938)*, s. 120; İhsan Sabri Balkaya, *Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2005, ss. 31-32.

Bunun yanı sıra, SCF'nin Edirne'de kuruluşunda etkili olan aktörleri, bu kişilerin içinden geldikleri sınıfları veya temsil ettikleri muhalif kitlelerin taleplerinin neler olduğu da bu çalışmada açıkça görülmektedir. CHF Edirne teşkilatı içindeki hizipleşmeler bir yandan muhalefete geçişlere neden olurken diğer yandan Uzunköprü'de seçime müdahale edildiği ve Keşan'da ise seçilmiş belediye başkanını idari ve hukuki yollarla görevinden alındığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, serbest ve demokratik bir seçimin olmayışı muhaliflerin oy oranlarının tam olarak yüzde kaç olduğunu görmeye engel teşkil etmektedir. En sert seçim yarışının Uzunköprü'de geçtiği, en dolaylı ve gizli müdahalelerin Edirne'de yapıldığı ve Keşan'da ise SCF'nin başarılı olduğu görülmektedir.

Bu çalışma CHF Tek Parti iktidarının Kıta Avrupası'ndaki Tek Parti yönetimlerinden akılcı, barışçı ve halk egemenliğine dayalı bir siyasi anlayışıyla farklılıklar gösterdiğini kabul etmekle birlikte SCF deneyiminde demokrasiden ziyade ne kadar pragmatist davranıldığını da göstermektedir. Bu faydacı anlayış bir yandan CHF'nin siyasal açıdan güçlenmesini, 1929 Ekonomik Buhranına çözüm üretebilecek tartışmaların yapılmasını sağladığı ve muhalif kesimin kontrolünü sağladığı gibi diğer açıdan da Atatürk'e halkın nabzını tutma ve toplumun tepkilerini görebilme imkânı da sağlamıştır. Neticede devletçilik politikalarının uygulanmasından evvel liberal fikirlerin önü kesilmiştir. 17 Kasım 1930'da SCF'nin kapatılmasından sonra CHF'nin Tek Parti dönemi başlayacak, birçok SCF'li de eski partileri olan CHF'ye geçecektir. Ancak Edirne'deki muhalif taban sessiz de olsa varlığını devam ettirerek 1930'ların iktisadi koşulları üzerine gelen İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) Türkiye de en ağır savaş ekonomisini yaşadığından 1946 Genel Seçimlerinde yine muhalefete oy vererek Edirne, 1946'da 63 il içinde DP'nin başarılı olabildiği 7 vilayetten biri olacaktır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

490-1-0-0/34-142-1.

490/01-728-478-1.

30-10-0-0/82-596-29, 06.10.1930.

II. Resmi Yayınlar

T.C. Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM Zabıt Ceridesi, Devre. 3, Cilt. 22, Birleşim 4, 15 Aralık 1930.

T.C Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) *Genel Nüfus Sayımı Kati ve Mufassal Neticeler (1935) Edirne Vilayeti*, Hüsnü tabiat Basımevi, İstanbul, 1937.

T.C Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde yapılan Toprak Anketi (1939)*, Başbakanlık, Ankara, 1939.

III. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Edirne Postası

Hakimiyet-i Milliye

Millî Gazete

Son Posta

IV. Kitaplar

AKŞİN, Sina. *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1997.

- BALKAYA, İhsan Sabri. *Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2005.
- BURGAÇ, Murat *Trakya Raporu (1934)*, Kaynak Yayınları, Ankara, 2017.
- ÇAVIDAR, Tevfik. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.
- ÇOLAK, Hikmet. *1930 Belediye Seçimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007.
- İNÖNÜ, İsmet. *Cumhuriyet'in İlk Yılları I (1923-1938)*, İsmet İnönü'nün Hatıraları, Cumhuriyet, İstanbul, 1998.
- KARAL, Enver Ziya. *Atatürk ve Devrim*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014.
- KEYDER, Çağlar. *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- KOÇAK, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006
- _____, *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- OKYAR, Osman ve Seydanlıoğlu, Mehmet. *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2006.
- PAMUK, Şevket *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- PINAR, Mehmet. *Tek Parti Döneminde Trakya'da Siyasi Hayat ve Yahudiler (1930-1934)*, Grafiker, Ankara, 2016.
- TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ, Ankara, 1977.
- TOPRAK, Zafer. *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982.
- _____, *Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980.
- TUNCAY, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- ZURCHER, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

V. Makaleler

- BALİ, Rifat N. "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları," *Toplumsal Tarih*, S. 186, 1999, s. 379-387.
- BALKAYA, İhsan Sabri. "Isparta'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kurulma Çabaları," *AÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 30, Erzurum, 2006, ss. 215-238.
- DUVERGER, Maurice ve ÖZBUDUN, Ergun. "Partiler ve Siyasi Rejimler," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C 19, S 1, 1962, ss. 95-171.
- ENGİN, Vahdettin. "Rumeli Demiryolu," *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C 35, İstanbul, 2008, ss. 235-237.
- ERKAN, Yonca Kösebay. "Yirminci Yüzyılın Başında Lüleburgaz Tren İstasyonu," *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C.28, S.1, Ankara, 2011, s. 41-53.
- ERTEM, Barış. "Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası," *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C 1, S 2, (Aralık 2010), ss. 71-92.
- IVANOVA, Margarita. *Les Luttes Politiques en Turquie (1924-1930) Etudes Balkanique*, S. 4, 1978, ss. 12-31.
- İNCE, Gökçen Başaran "The Free Republican Party in the Political Cartoons of the 1930s," *New Perspective on Turkey*, C. 53, 2015, ss. 93-136.
- GÖNDÜRÜ, Döndü Sena. "1930 Yılı Sonlarında Cumhuriyet Halk Fırkası Taşra Teşkilatı Heyeti Raporları Üzerinden Bir Değerlendirme," *Atatürk Yolu Dergisi*, S66, Ankara, 2020, ss. 123-152.
- KARAKAŞ, Ömer "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Muğla'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Dolayısıyla Oluşan Tartışmalar," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 7, S 31, ss.355-369.
- _____, Ömer. "Balıkesir'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri," *Turkish Studies* C. 8, S 5, 2013, ss. 357-375.
- KILINÇKAYA, Derviş. "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Toplumsal Tabanı ve Cumhuriyet Halk Partisi," *Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Ankara, 2012, ss. 3-18.
- ÖZER, Mehmet Halis "Serbest Cumhuriyet Fırkasında İktisadi Düşünce," *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 51, 2014, ss. 77-92.
- ÖZEY, Ramazan. "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası," *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 6, İstanbul, 2002, ss. 1-36.

- TABAK, Serap “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın İzmir Vilayetindeki Teşkilatı ve Faaliyetleri,” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 8, S. 1, İzmir, 1993, ss. 183-202.
- TAŞDEMİR, Serap “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Ayvalık Teşkilatlanması ve 1930 Yılı Belediye Seçimleri,” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* C. 19, S. 39, İzmir, 2019, ss. 613- 634.
- TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları,” *Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, ed. Zafer Toprak ve Şevket Pamuk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2008.
- TOPRAK, Zafer. “1934 Trakya Olaylarında Hükümetin ve CHF’nin Rolü,” *Toplumsal Tarih*, S 34, İstanbul, 1994, ss. 19-25.
- _____, “Türkiye’de Sol Faşizm ya da Otoriter Modernizm 1923-1946,” *Toplum ve Bilim*, S. 100, İstanbul, 2004, s. 84-99.
- _____, “80. Yıldönümünde Lozan Barış Antlaşması,” *Toplumsal Tarih*, S 115, İstanbul, 2003, ss. 64-71.
- ZURCHER, Eric Jan. “Genç Türkler Sınır: Hudut Boylarının Çocukları?” *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Çev. İlknur Türe, C 4, S 16-17, 2008, ss. 231-242.

VI. Tezler

- DÜNDAR, Barbaros. *Atatürk Dönemi Siyasi Parti Programlarının Karşılaştırmalı Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007.
- ÖZİPEK, Bekir Berat *Türk Siyasal Yaşamında Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991.
- ÖZKÖK, Alper *Türk Basımında 1930 Belediye Seçimleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Extended Abstract

The Wars in the last quarter of the 19th century and in the first quarter of the 20th century determined the political, social, and economic conditions of Edirne in the Early Republican Period. For example, in contrast to other regions of Turkey, domestic and national bourgeois class had not been built until 1934 in Thrace. Due to lack of knowledge, capital and labor, Muslims Turks had not been influential actors in the economy of Thrace until the mid-1930s. Furthermore, both the fascist threats of Bulgaria and the market domination of Jewish Society caused economic frustration and future anxiety in Edirne.

Since most of the people had migrated from the Rumelia to Edirne between 1878-1923, they had settlement issues and title deed issues in public offices. Especially, the exchanged people who came within the scope of the Lausanne Peace Treaty of 1923 experienced more economic difficulties. Most of the time, there were clash of socio-economic interest between habitants and these immigrants. Especially these issues could be seen in the land frontiers of villages and municipal services in the districts. Moreover, the bureaucratic hardships which people had encountered in their daily lives increased public opposition against the One Part Rule of the Republican People's Party in the 1930s.

Local people regarded the One-Party Rule of İönü as indifferent to Edirne. For example, the railway between Edirne and İstanbul had not been nationalized until 1936. It was under the control of a German Company. Besides, 33 kilometers of this railway passed from Greek territories. The economic backwardness, epidemics, and poverty in the rural areas of Edirne were other reasons for public opposition. Namely, socio-economic conditions, the irridentist foreign policy of Bulgaria and the bureaucratic implementation of the One-Party Rule became influential in the formation of the voter base of the Free Republican Party. In other words, the influence of the Great Depression of 1929, economic poverty, heavy tax burden, the unwieldiness of One-Party bureaucracy, the insecurity resulted from Bulgarian threats and the economic frustration came from the domination of Jewish Society in markets led to the rise of social opposition in Thrace. Thus, these socio-economic issues strengthened the foundation of the Free Republican Party in 1930. However, there was not reactionism or anti-secular activities in Edirne. That is to say, the opposition

of people did not result from religious-conservatism or the westernization movement of the political power.

In the foundation of the Free Republican Party in Edirne trade bourgeois, businessmen, artisans, and some entrepreneurs and prominent intellectuals played important role. Some of these men were Jewish and some of them were the older member of Republican People's Party. The unsuccessful policy of the One-Party Rule in Edirne resulted from local politicians who were not interested in the socio-economic issues of people. The municipal elections of 1930 continued more than two weeks in Edirne. While the election race in Edirne was more moderate, it was contentious in Uzunköprü. The Free Republican Party won the elections in Keşan. However, there were intensive gendarmerie and bureaucratic oppression during the elections. Since there was open ballot system and secret counting, it caused some infraction of rules. Thus, to observe the socio-economic condition of Thrace, Atatürk visited both Kırklareli and Edirne in December 1930.

In this connection, this study focuses on the rise of public opposition in Edirne in the Early Republican Era and the local politics of Edirne in the municipal elections of 1930. The organization of the Free Republican Party in Edirne province and the political competition with the Republican People's Party during the election process are explained. The differences of the opponent segments of society in Edirne from the other regions of Turkey are expressed and a new perspective is also put forward. Furthermore, this study is not limited to the Edirne Organization of the Free Republican Party, it analyses the political strategies the Republican People's Party in the municipal elections of the 1930 in Edirne. Thus, it aims to enlighten both the local politics and socio-economic problems of Edirne.